

Boekbesprekingen

China, Europa en internationale veiligheid

Frans-Paul van der Putten & Chu Shulong (red.)

China, Europe and International Security – Interests, roles, and prospects.

Londen, etc.: Routledge, 2011; (*Asian Security Studies*); xiii + 216 blz.; £ 80,-; ISBN: 978-0-4155-8580-4

Naarmate het belang van de Volksrepubliek China in de wereld toeneemt, is er een steeds grotere behoefte om te weten waar deze natie precies staat en wat haar intenties zijn. Dit geldt des te klemmender voor vragen met betrekking tot China's positie ten aanzien van internationale betrekkingen en veiligheid, zeker in het licht van de zich continu ontwikkelende Chinese economische belangen op wereldschaal. Kortom, kennis over waar en hoe deze belangen van invloed zijn op mondiaal gedrag, is zinvol voor ons allen.

Het voorliggende boek geeft een welkom en vooral actueel overzicht van een aantal van deze kwesties; de werkelijke waarde ervan ligt echter op twee andere terreinen: het boek richt zich uitsluitend op de betrekkingen tussen *Europa* en China; en het geeft niet uitsluitend ruimte aan Europese visies en analyses, maar geeft vooral een stem aan *Chinese* deskundigen op dit gebied. Dit heeft als resultaat dat deze bundel, zonder voorbij te gaan aan de Amerikaanse zorgen over en preoccupaties met een opkomende concurrent en potentiële tegenstander, en zonder te kiezen voor een strikt eenzijdige benadering, ons inzichten verschaft over aspecten van internationale veiligheid die in andere publicaties op dit terrein niet aan de orde komen.

Maar zelfs met de blik op Chinees-Europese relaties is het onvermijdelijk dat andere partijen niet buiten beschouwing blijven. Een voorbeeld hiervan is de bijdrage

van Van Kemenade (blz. 135-157), een exploratie van Chinees-Europese zorgen over de nucleaire activiteiten van Iran, die – ondanks de titel die suggereert dat de behandeling van het thema zich richt op Chinees-Europese samenwerking en tegengestelde belangen – zich toch meer concentreert op de Amerikaanse kant dan op Chinees-Europese interactie. Fengs bespreking van een ontluikende Chinees-Russisch-Europese samenwerking op veiligheidsgebied (blz. 107-119) geeft een overzicht van de bestaande punten van onenigheid op het Euraziatische continent en inventariseert mogelijke toekomstige vormen van multilateralisme, maar legt toch ook weer meer de nadruk op China en Rusland dan op Europa.

Het boek gaat van start met een handig overzicht van de Europese en Chinese visies met betrekking tot de rol van de ander op het gebied van internationale veiligheid (resp. Sturmbaum, blz. 7-19; en Zhang, 20-36). Hierin komen steeds weer terugkerende elementen in de betrekkingen aan het licht: China verwacht van Europa dat het een actievere rol speelt in de bi- of multipolaire wereldorde die de Chinezen voorstaan; de bijdrage van Xuan en Yang (blz. 80-90) zet een mogelijke, theoretisch geïnspireerde aanzet in die richting uiteen, terwijl het hoofdstuk van Chu en Chen (blz. 91-106) exploreert hoe een tripolaire machtsverdeling tussen Europa, de Verenigde Staten en China tot stand aan het komen is.

De Chinezen zouden vooral graag zien dat de Europese rol in een dergelijke zich ontwikkelende herschikking van macht onafhankelijker is dan voorheen, en dan vooral onafhankelijker van Amerika, zeker wanneer het aankomt op militaire samenwerking. Dit geldt vooral voor een oplossing van het probleem van het Europese wapenembargo dat na 1989 (Plein van de Hemelse Vrede) is ingesteld. Aan Chinese zijde ziet men opheffing daarvan als een *sine qua non* voor welke verdere vorm van structurele samenwerking dan ook.

Het hoofdstuk van Casarini over de moeizame Chinees-Europese relaties op het gebied van ruimte- en militaire technologie (blz. 63-80) geeft treffend aan wat voor soort inmenging door derde partijen China graag een halt zou toeroepen. De omvang van dergelijke pogingen tot beïnvloeding van Europa is nog eens aangetoond door de recente WikiLeaks-onthullingen over Amerikaanse druk op Europese overheden.¹ Op zijn beurt ziet Europa graag dat China een actievere en meer verantwoordelijke rol speelt in internationale aangelegenheden en wil het dat China handelt als een verantwoordelijke *stakeholder*, zelfs wanneer een dergelijke rol in zou druisen tegen een aantal principes van het Chinese buitenlandse beleid (zoals niet-inmenging in interne aangelegenheden, bescherming van territoriale en staatssoevereiniteit), die als sinds het midden van de jaren '50 worden aangehangen. De ge-

schetste wederzijdse verwachtingen over gedrag in de toekomst strekken zich in toenemende mate ook uit tot zogenaamde niet-conventionele veiligheidsaspecten zoals energie en klimaat, zaken die in de toekomst alleen nog maar aan belang zullen toenemen (Wang, blz. 37-62).

Vanuit Europees perspectief lijkt China een stuk verder weg te liggen dan voor bijvoorbeeld Amerika. Desondanks zijn er steeds meer voorbeelden van werkelijke Chinees-Europese samenwerking en interactie: er vinden militaire oefeningen plaats, zowel in Azië als daarbuiten; en er wordt samengewerkt in gezamenlijke (*peace keeping*) VN-operaties (Oertel, blz. 158-177). Het meest recente en opvallende voorbeeld van werkelijke samenwerking tussen beide blokken op basis van militaire gelijkwaardigheid betreft de acties in de Golf van Aden ter afschrikking van Somalische piraterij (Kamerling & Van der Putten, blz. 178-194). Terwijl de Amerikanen China beschouwen als een toekomstige militaire bedreiging en

problemen hebben met de Chinese militaire ontwikkeling en groeiende mondiale aanwezigheid, vormen deze voorbeelden van Chinees-Europese militaire samenwerking en interactie juist leermomenten voor zowel Chinezen als Europeanen – en in het verlengde daarvan wellicht ook voor de Amerikanen.

Zonder te speculeren, vormen beredeneerde aannames over de vooruitzichten van de Chinees-Europese veiligheidsrelaties een nuttig contrast met de meer beschrijvende bijdragen in deze bundel. Het essay van Wacker (blz. 120-134) onderzoekt de vooruitzichten van de betrekkingen en stelt vast dat de Europese activiteiten op het gebied van veiligheid – met China, maar ook elders ter wereld – op hun best bruikbaar kunnen worden genoemd: van beperkte aard, anders dan de Amerikaanse aanpak, gericht op preventie en *confidence building* (blz. 132).

Naast de vele sterke punten van deze uitgave moeten ook minpunten worden genoemd. Sommige van de

bijdragen beloven meer inzichten in de zich ontwikkelende Chinees-Europese veiligheidsbetrekkingen dan ze waarmaken. Andere slagen er niet in iets toe te voegen aan wat al genoegzaam bekend is en dragen dus niet veel (nieuws) bij. Bovendien zou een strakkere redactie en meer aandacht voor taal een aantal hoofdstukken aanmerkelijk leesbaarder hebben gemaakt. Desondanks is dit ambitieuze boek in al zijn omvattendheid een welkome aanwinst.

Stefan R. Landsberger

Stefan R. Landsberger, sinoloog, is verbonden aan de Universiteit van Leiden en de Universiteit van Amsterdam.

Noot

1 Zie bijv. <http://www.wikileaks.ch/cable/2005/08/05THEHAGUE2309.html>, waarin wordt gedaan van de veranderingen in de opstelling van de Nederlandse regering t.a.v. de opheffing van het wapenembargo, mogelijk als gevolg van Amerikaanse diplomatieke druk.

Chinese opmars en westers onvermogen

Stefan Halper

The Beijing Consensus. How China's Authoritarian Model will dominate the Twenty-First Century.

New York: Basic Books, 2010; 312 blz.; € 25,99; ISBN: 978-0-465-01361-6

Er wordt veel geschreven over China. Daaruit blijkt onzekerheid over de betekenis van dat land in de huidige wereldorde. Optimisten en sceptici over de toegenomen rol van China in die orde staan vaak lijnrecht tegenover elkaar. De eersten zijn van mening dat het land zich door open benadering vanuit het Westen geleidelijk wel zal ombuigen in westers, liberaal-kapitalistische richting. Sceptici wijzen daarentegen op de dreiging die van China's militaire opbouw lijkt uit te gaan. Ook vrezen zij de economische opmars van

China en zijn geleidelijke uitbreiding en verankering in de economie van het Westen.

Stefan Halper, voormalig adviseur van de regeringen-Nixon, -Ford en -Reagan, neemt een middenpositie in. Volgens hem zijn de zogeheten 'Pandaknuffelaars' veel te kritiekloos over China's 'vreedzame' opmars in de wereldorde. Ook hebben zij te veel vertrouwen in de vanzelfsprekendheid van de westerse waarden op het wereldtoneel. Achter het vriendelijke gezicht van de Chinese opmars gaat wel degelijk een dreig-

ging schuil. Anders dan vele sceptici echter, ziet Halper dit 'gevaar' niet zozeer op economisch of militair terrein, noch in een veronderstelde Chinese strategie de wereld te willen domineren, maar in een sfeer van waarden. Beijings 'op de markt georiënteerde autoritaire model', aldus de auteur, wordt steeds aantrekkelijker voor een toenemend aantal landen en verzwakt de aantrekkelijkheid van het liberaal-kapitalistische model van het Westen in de wereld. Daarmee daagt het autoritaire China

het Westen in morele en politieke zin uit.

De *impact* van het Chinese model doet zich vooral gevoelen in de Derde Wereld, waar een steeds groter aantal landen afstand neemt van het westerse ontwikkelingsmodel en de daarmee verbonden waarden en ideeën over democratie en rechtsstaat. Anders dan het Westen, via het IMF en de Wereldbank – de vruchten van de zogeheten Washington-consensus – levert Beijing financiële en materiële steun aan de Derde Wereld zonder dat het daartoe politieke en bestuurlijke hervormingen afdwingt. Afhankelijk van natuurlijke bronnen uit het buitenland om zijn *booming economy* draaiende te houden, knoopt China zo contacten aan met ontwikkelingslanden, die niet zelden een omstreden bestuurlijke structuur hebben. In ruil voor die steun eist Beijing geen hervormingen, maar stelt het wel diplomatieke steun en loyaliteit op prijs. Steeds meer landen waarderen de morele terughoudendheid van China en zijn zo politieke en diplomatieke steun

aan dat land gaan geven in internationale organisaties. In de VN, waar zich de wereldorde voorheen liet domineren door de westerse idealen, laat zich de *impact* van die steun duidelijk gevoelen bij meerderheidsstemmingen. Steeds vaker blijkt de uitkomst van dergelijke stemmingen niet ongunstig voor China.

De 'consensus' met Beijing draagt echter bij aan de instandhouding van autoritaire en omstreden regimes in Afrika, Azië, het Midden-Oosten en Latijns-Amerika. Het Chinese model houdt daarmee ook de sociale, juridische en politieke misère in de wereld in stand.

Halper gelooft niet dat de opname van China in de 'respectable' wereldorde zal leiden tot ombuiging van het Chinese systeem. Om de problemen in eigen land onder de duim te houden, is China afhankelijk van het voortbestaan van zijn eigen autoritaire systeem. Zolang het economisch voortvarend gaat, zal het bovendien de wind uit de zeilen kunnen houden van interne, maatschappelijke kritiek op dat systeem. Wel impliceert dit 'evenwicht' een

permanente afhankelijkheid van het buitenland. Om de economie te laten groeien, richt China zich niet alleen op de Derde Wereld, maar ook op het Westen. Deze afhankelijkheid biedt kansen voor de Verenigde Staten en Europa. Volgens Halper bestaat er in China grote angst voor interne chaos, zodat de noodzaak tot economische verstremgeling met het Westen alleen maar groeit. Deze kaart zou door de Amerikanen en Europeanen juist gespeeld moeten worden om tegendruk te bieden aan de Chinese invloed in de wereld.

Maar Halper meent dat zij juist hun onvermogen tonen invulling te geven aan hun eigen waarden in de internationale wereldorde. Mogelijk schuilt de uitdaging van Beijing dan ook wel meer in dit westerse onvermogen dan in de 'opmars' van China en zijn autoritaire model op zich zelf.

Steven Schouten

Dr. F.S.L. Schouten is onderzoeker bij de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR).

Ideëel patroon of politiek realisme: India's buitenlandbeleid

Rajiv Sikri

Challenge and Strategy: Rethinking India's Foreign Policy.

New Delhi: Sage Publications India, 2009; 317 blz.; £ 35,-; ISBN: 978-8-1321-0080-5

Harsh V. Pant

Contemporary debates in Indian foreign and security policy: India negotiates its rise in the international system.

New York: Palgrave Macmillan, 2008; 202 blz.; £ 52,-; ISBN: 978-0-2306-0458-2

De rol die India krijgt toebedeeld op het wereldtoneel wordt steeds groter. India eigent zich die rol voorzichtig toe, balancerend tussen de verwachtingen van de wereld en verantwoording aflegend naar de eigen bevolking. Het thema van 'non-alignment' oogt minder dominant in India's buitenlands beleid;

India's opstelling naar regionale spelers en problemen lijkt minder ingegeven door ideële afwegingen en meer door politiek realisme. De groei van de economie, het openen van diplomatieke betrekkingen met Israël en het opbouwen van een nucleair arsenaal hebben langzaam geleid tot erkenning en een sterkere

internationale positie. Een verrassende nucleaire *deal* tussen India en de Verenigde Staten in 2006¹ bevestigde dat India niet alleen een strategische, maar ook een unieke positie heeft, temeer daar dit akkoord samenviel met het internationaal veroordelen van Irans nucleaire ambities.² De vraag is of India zijn

van oudsher onafhankelijke karakter zal blijven behouden, of zich langzaam aanpast aan de ongeschreven regels van het internationale systeem, zoals actieve deelname en positie durven kiezen.

De groei die India doormaakte in de jaren '90 kan worden toegeschreven aan twee grote veranderingen: het einde van de Koude Oorlog en ingrijpende economische hervormingen.³ Na jaren van betrekkelijk isolement en economische stagnatie – en het verlies van de Sovjetunie als belangrijkste handelspartner – bleek het noodzakelijk buiten het kader van 'non-alignment' te denken. Geleidelijk werden de banden met de Verenigde Staten aangehaald, diplomatieke betrekkingen aangegaan met Israël, en ook sterkte de economie aan. De nucleaire proef van 1998 heeft geleid tot een keerpunt in de positie van India, en in 2000 wees Condoleezza Rice al op het belang van India als partner.⁴

Onlangs zijn twee boeken verschenen over de veranderende richting van India's buitenlands beleid, met een eigen visie op India's groeiende rol in de wereld. *Challenge and Strategy* is geschreven door Rajiv Sikri, een oud-diplomaat met een lange staat van dienst. Zijn opvattingen over India's rol in Azië en in de wereld kunnen gezien worden als een 'handbook for the practitioner'. Het boek geeft een heldere strategische visie op hoe India zich zou moeten ontwikkelen, ten opzichte van welke regionale spelers en instituties, en waarom. *Contemporary debates in Indian foreign and security policy* is geschreven door een wetenschappelijk onderzoeker, Harsh Pant, die nauwgezet de huidige ontwikkelingen in India's buitenlands beleid in historisch perspectief weet te plaatsen, en de debatten en hun achtergronden schetst die de Indiase bevolking en politieke elites bezighouden.

In *Challenge and Strategy* wordt gekeken naar hoe regionale spelers zich verhouden tot India: elk

hoofdstuk bespreekt een voor India relevante regio, de vraagstukken en problemen, en Sikri's visie op hoe India deze vraagstukken zou kunnen benaderen. Hoewel er aandacht is voor de wordingsgeschiedenis van actuele patstellingen, is de auteur vooral sterk in het schetsen van de strategische overwegingen die meespelen in het buitenlandbeleid. Soms is het boek ietwat ongenueanceerd – in o.a. Sikri's visie op Pakistan, de verhouding van China tot India, de ontwikkeling van politieke en culturele identiteiten van Zuid-Azië ten opzichte van India, en de rol van de Verenigde Staten in de wereld, maar de meerwaarde ligt vooral in de 'Indiase' visie op India's buitenlands beleid. Sikri verwacht dat de verhoudingen in Zuid-Azië (lees: India-Pakistan) mettertijd anders benaderd zullen worden door een volgende generatie diplomaten, die in mindere mate gevormd zal zijn door de beleving van oude vijandschappen en tegenstellingen. Zijn manier van schrijven verraadt dat hij een andere benadering verwelkomt, maar zelf nog niet toepast.

Sikri's standpunt betreffende India's buitenlands beleid is helder: India zou ten opzichte van buurlanden geduld moeten betrachten en een defensieve houding moeten aannemen – vooral in zijn betrekkingen met Pakistan, China en Sri Lanka – maar het mag zich meer laten zien in multilaterale aangelegenheden, vooral daar waar er een rol van de Verenigde Staten is weggelegd. Sikri benadrukt dat, hoewel betere verhoudingen tussen de Verenigde Staten en India te verwelkomen zijn, de twee naties toch duidelijk verschillende belangen nastreven (blz. 184). Sikri onderscheidt zich daarin van Pant: het nucleaire akkoord tussen de Verenigde Staten en India zou volgens hem vooral voordelig zijn voor de Verenigde Staten, terwijl India hiermee zijn 'strategische autonomie' beperkt. De divergentie in belangen komt volgens de auteur ook naar voren in de betrekkingen

die beide landen hebben met landen in het Midden-Oosten (Israël, Iran en de Arabische staten), maar ook met landen dichterbij huis, zoals Afghanistan en Pakistan.

Het boek van Pant bespreekt thematisch hoe bepaalde vraagstukken en uitdagingen India's buitenlands beleid hebben gevormd. De thema's die Pant ziet als bepalend voor India's buitenlands beleid, zijn: de machtsbalans, de nucleaire status, het Midden-Oosten, en het energievraagstuk. Pant bespreekt bewust niet de problematische relatie tussen India en Pakistan en de rol van Kasjmir in deze. Pant is van mening dat het huidige 'foreign policy discourse' minder geobsedeerd is met Pakistan dan voorheen (blz. 11). De tendens van Indiase beleidsmakers en diplomaten om 'beyond Pakistan' te denken, wordt in dit boek voortgezet.

Pant is genuanceerder dan Sikri en analyseert zorgvuldig ontwikkelingen en hun gevolgen voor India's positie in het internationale systeem. Waar Sikri duidelijk een Indiaas perspectief hanteert, analyseert Pant als realist de consequenties van keuzen voor India's positie als groeiende wereldmacht. Pant is vooral milder in zijn bespreking van de relatie Verenigde Staten-India. Hij schat onder meer in dat de zg. Rusland-China-India-alliantie als 'balancing power' tegen de positie van de Verenigde Staten, wellicht minder om het lijf heeft dan wordt gedacht, of dan door middel van theorieën over internationale betrekkingen kan worden verklaard. Er zijn volgens Pant teveel beperkingen in de bilaterale betrekkingen tussen de drie naties, en de voordelen van een goede verstandhouding met de Verenigde Staten zijn groter dan de nadelen.

Ook ziet Pant een grote uitdaging voor de Indiase overheid in het formuleren van buitenlands beleid met betrekking tot de nucleaire status, gegeven de huidige ontwikkelingen in de regio (Iran en

Noord-Korea). De vraag is of India zich assertiever moet opstellen en de van oudsher civiele controle op het militaire arsenaal anders moet inrichten, of dat de meer defensieve houding van het civiel-militair complex en een onafhankelijke richting in het kiezen van allianties vallen te prefereren. Dit dilemma wordt beïnvloed door drie zaken: 1 de goede relaties die India onderhoudt met Iran – mede als onderdeel van India's energiebehoefte, en omdat Iran een vroegere partner is in de beweging van niet-gebonden landen; 2 de betrekkingen met de Verenigde Staten – die de relatie tussen India en Iran met argusogen bekijken; en 3 India's oorspronkelijke beleid van 'non-alignment' – dat een onafhankelijke, ongebonden strategische positie zou prefereren boven belangen die zijn ingegeven door (relaties met) andere mogendheden. Pant ziet nog een discussie losbarsten in India tussen links en rechts over de richting en aard van de eigen nucleaire ambities.

Vooralsnog lijkt het alsof het karakter van 'non-alignment' voorzichtig plaatsmaakt voor politiek realisme. India heeft, onder Amerikaanse druk, ermee ingestemd de kwestie-Iran te verwijzen naar de VN-Veiligheidsraad,⁵ en in een toespraak op het International Institute for Strategic Studies (Londen, 2010) wees de Indiase minister van buitenlandse zaken Nirumapa Rao op de 'clandestiene nucleaire proliferatie' in de regio,⁶ daarbij refererend aan Noord-Korea. De woordkeuze suggereert dat India zijn neutraliteit enigszins opgeeft. Maar, India behoudt banden met Israël – van oorsprong geen partner in de 'non-aligned movement' – en met Iran – tegen de wens van de Verenigde Staten in. De keuzen die India maakt in zijn buitenlands beleid zijn derhalve niet altijd in een kader te plaatsen, maar kunnen wellicht nog wel als 'onafhankelijk' worden getypeerd.

Vidya Marapin

Vidya Marapin studeerde internationale betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam, en heeft tot voor kort stage gelopen bij het *Clingendael Security and Conflict Programme* (CSCP).

Noten

- 1 De 'Hyde Act' werd in december 2006 door het Amerikaanse Congres aangenomen.
- 2 United Nations Security Council Resolutie nr 1696 (juli 2006), gevolgd door resolutie 1737 (december 2006).
- 3 Christian Wagner 'India's Gradual Rise', in: *Politics*, jrg. 30, 2010, nr 1, blz. 65.
- 4 Condoleezza Rice, in: *Foreign Affairs*, jrg. 79, 2000, nr 1., blz. 56.
- 5 Blz. 28 van het hier besproken boek van Pant.
- 6 Nirupama Rao, 'Perspectives on Foreign Policy for a 21st century India', toespraak op het 3^e MEA-IISS Seminar, 22 februari 2010, Londen.

De Europese Unie en Israël: een onheilig verbond

David Cronin

Europe's alliance with Israel – aiding the occupation.

Londen: Pluto Press, 2010; 208 blz.; £ 60,-; ISBN: 978-0-7453-3066-2

David Cronin's *Europe's alliance with Israel* vult een lang bestaande leemte op. Veel boeken over de relatie Europese Unie-Israël zijn er namelijk niet. En dat terwijl de betrekkingen zich de laatste twintig jaar enorm hebben uitgebreid, op politiek, economisch, wetenschappelijk en cultureel vlak. Het boek geeft een goed gedocumenteerd en bondig overzicht van de ontwikkelingen op de belangrijkste beleidsterreinen en bevat informatie tot en met maart 2010.

De Ier Cronin is correspondent in Brussel van het persbureau *Inter Press Service*. Daarvoor was hij

onderzoekswedewerker en persvoorlichter bij het Europees Parlement en correspondent bij de Ierse *The Sunday Tribune* en de *European Voice*, een blad voor Brusselse Europeanen. Hij begon over Israël te schrijven toen hij eind 2001 een EU-delegatie naar Israël begeleidde. Een eerste 'eye-opener' voor hem was de persconferentie van toenmalig premier Ariel Sharon bij die gelegenheid ('arrogant', 'denigrerend', 'agressief'). Het tweede schokmoment was een conferentie in het Europees Parlement over de onvervreembare rechten van de Palestijnen in 2007.

De titel en ondertitel van zijn boek geven aan dat Cronin partij kiest. In de inleiding legt hij uit waarom hij dat doet. Zijn centrale stelling is dat Israël erin is geslaagd met de EU zulke sterke politieke en economische banden op te bouwen, dat het inmiddels een *de facto* lidstaat van de Unie is. Deze zich voortdurend verdiepende relatie gaat echter gepaard met grove en voortdurende schendingen door Israël van mensenrechten en het internationaal recht, zoals vastgesteld door de VN-Veiligheidsraad en het Internationaal Gerechtshof (overblijvende voorbeelden zijn de militaire

bezetting van Palestijns gebied, de bouw van nederzettingen – met inmiddels 500.000 joodse bewoners – en de scheidingsmuur, waar die op Palestijns gebied staat. Schendingen die de EU sinds jaren verbaal en op papier veroordeelt, maar waaraan zij geen beleidsconsequenties verbindt.

Integendeel, sinds midden jaren negentig heeft de EU de betrekkingen met Israël gestaag uitgebreid en verdiept. In 2000 trad het Associatie Akkoord tussen de EU en Israël in werking, dat onder meer Israëlische producten vrije toegang biedt tot de reusachtige EU-markt. Sinds jaren neemt Israël al deel aan de miljarden omvattende Onderzoeks- en Ontwikkelingsprogramma's van de EU. In 2007 lanceerde de Europese Commissie het *EU-Israel Business Forum*, een ontmoetingsforum voor de particuliere sector, die tot dan toe slechts bestond voor economische zwaargewichten als de Verenigde Staten, Japan, Rusland en India. In juni 2008 besloten de Europese ministers van buitenlandse zaken de bestaande betrekkingen op een nog hoger plan te tillen via een zg. 'upgrading' (een besluit dat overigens in 2009 voorlopig in de ijskast werd gezet). Eind 2008 gingen alle EU-lidstaten die ook lid zijn van de NAVO akkoord met een 'individual cooperation program' tussen deze organisatie en Israël.

Kort na het einde van de massale aanval op Gaza in januari 2009 keurde de EU-Ministerraad twee handelsakkoorden met Israël goed. Niet lang na de Dubai paspoort-affaire, de bloedige aanval op het Turkse Freedom Flottilje en terwijl Israël doorbouwde in nederzettingen, gingen in mei 2010 alle EU-lidstaten akkoord met Israëls toetreding tot de OESO. Kan het nog verbazing wekken dat Israël onder deze omstandigheden geen enkele aandrang voelt om de rechten van de Palestijnen te respecteren of een oplossing van het Israëlisch-Palestijns conflict naderbij te brengen?

Cronin beschrijft in detail en zeer goed onderbouwd – zijn boek telt 470 voetnoten – hoe de uitbreiding van de betrekkingen met Israël verliep, zelfs in de periode dat Israëls behandeling van de Palestijnen een dieptepunt bereikte (hoofdstuk 1); hoe de Unie zich graag op sleeptouw liet nemen door de Verenigde Staten (hoofdstuk 2); de hulpprogramma's van de EU voor de Palestijnen in feite Israëls bezetting betaald hebben in plaats van Israël zelf hiervoor te laten opdraaien, iets waartoe dat land als bezettende macht verplicht is (hoofdstuk 3); hoe Israëlische wapenfabrikanten grote voordelen halen uit de wetenschappelijke en handelsbetrekkingen met de EU (hoofdstukken 4 en 5); en hoe de activiteiten van Israëlische lobbyorganisaties ertoe hebben bijgedragen dat Europese beleidsmakers menen dat het in hun belang is nauwe banden met Israël te onderhouden (hoofdstuk 6). Cronin wijdt zijn laatste pagina's aan de vraag hoe een doeltreffend einde te maken aan wat hij deze 'unholy alliance' noemt.

Gezien het belang van de erin vermelde informatie verdienen de hoofdstukken 4 en 5 hier wat meer aandacht. Gedetailleerd beschrijft Cronin namelijk de deelname in EU-programma's van Israëlische defensiebedrijven, die vaak direct aan het Israëlische leger leveren of bij de bezetting betrokken zijn. Daarbij gaat hij ook in op de problematiek van zg. 'dual use'-producten of -diensten, d.w.z. zaken die op het eerste gezicht niet militair van aard zijn, maar die in de praktijk even goed voor zulke doeleinden gebruikt kunnen worden.

Hetzelfde geldt voor het onderscheid tussen de beleidsterreinen 'veiligheid' en 'militair'. Waar Israëlische deelname aan programma's voor het eerste is toegestaan, is dat voor militaire zaken niet het geval. Het onderscheid wordt in de praktijk echter steeds lastiger te maken. Relevant zijn ook de voorbeelden van in bezet gebied gevestigde Israëlische bedrijven die voordelen

halen uit EU-programma's, een situatie waar de Europese Commissie volgens Cronin nauwelijks tegen optreedt.

Hoofdstuk 5 beschrijft hoe de EU samenwerking met bedrijven toelaat die producten of diensten leveren aan de illegale nederzettingen en ten behoeve van de scheidingsmuur. Aan Israëlische kant wordt de rol belicht van wapenfabrikant Elbit, de Saban Capital Group, Bank Leumi en Steimatsky; aan Europese kant van de Frans/Belgische bankgroep Dexia, het Franse Veolia, Volvo en zelfs van de Europese Investerings Bank, die via leningen aan Israëlische banken indirect activiteiten in nederzettingen financiert. Hij besteedt ruim aandacht aan de wederzijdse wapenhandel, daarbij bronnen citerend volgens welke elf van Israëls twintig belangrijkste wapenleveranciers EU-lidstaten zijn. Zeer informatief is ook de passage over de nauwe betrokkenheid van de Israëlische wapenindustrie bij die van Roemenië.

In de laatste acht pagina's zet Cronin, zonder zich illusies te maken, uiteen dat de EU goede mogelijkheden heeft het tij te keren. De EU is Israëls grootste handelspartner. De geweldige EU-markt is van levensbelang voor de kleine Israëlische economie. Met het Associatie Verdrag heeft Europa een belangrijk instrument in handen om Israël te beïnvloeden. Art. 2 maakt het bevorderen van de wederzijdse betrekkingen uitdrukkelijk afhankelijk van het respecteren van mensenrechten. In een opmerkelijke Opinie van maart 2009 laat de hoogleraar Takis Tridimas zien dat de bepalingen van Art. 2 niet slechts nagestreefd dienen te worden, maar metterdaad verplichtingen scheppen. Bij vaststelling van voortdurende en grove schending van mensenrechten móet de EU wel bepaalde actie ondernemen. In een beleidsdocument uit 1995 noemt de Europese Commissie een breed scala aan maatregelen die de EU in zulke situaties kan nemen.

Cronin kiest voor het intrekken van handelspreferenties en van Israël's deelname aan Onderzoeksprogramma's. Dit zal een merkbaar effect hebben op een open economie als de Israëlische. Daarnaast zet hij uiteen waarom een wereldomvattende boycot van Israël noodzakelijk is. Ten *eerste* omdat zo'n campagne succesvol is geweest in de strijd tegen Zuid-Afrika's apartheidsregime. Ten *tweede* omdat de roep om een boycot niet van Westerse geitewollensokken-activisten komt, maar van de Palestijnen zelf (overigens ook gesteund door joodse individuen en groepen in Israël en de Verenigde Staten). Kort beschrijft hij de voor en tegens van een twee-staten- en een eenheids-

staat-oplossing, daarbij kiezend voor de laatste. Het EU-beleid kan volgens Cronin eenvoudig geen van beide naderbij brengen. Dat doet immers niets meer dan het verdedigen van een *status quo*, die de Israëlische journaliste Amira Hass omschrijft als 'een bijzondere mengeling van militaire bezetting, kolonialisme, apartheid, beperkt Palestijns zelfbestuur in enclaves en een democratie voor joden'.

Wil men *per se* punten van kritiek vinden op het boek, dan zou vermeld kunnen worden dat Cronin's partijdigheid duidelijk naar voren komt. Dat blijkt ook uit zijn soms wat ironisch/cynisch taalgebruik en een manier van schrijven die voort lijkt te komen uit de over-

tuiging alle gelijk aan zijn kant te hebben. Kenners van de problematiek zullen hier echter gemakkelijk overheen lezen en niet verrast zijn door zijn visie en beleidsconclusies. Niet-ingewijden zouden zich eraan kunnen storen. Niemand echter kan om de uitvoerig gedocumenteerde feiten en bronnen heen. En die zijn verrassend en soms zelfs schokkend genoeg.

Willem Aldershoff

Willem Aldershoff is een te Brussel gevestigde jurist.

Berlusconi: held of boef

Anne Branbergen & Martin Šimek

Silvio, Modern leiderschap.

Amsterdam: De Bezige Bij, 2010; 328 blz.; € 19,90; ISBN:978-90-2345-821-0

Anne Branbergen, correspondentie in Rome voor een aantal Nederlandse media, en Martin Šimek, schrijver maar vooral bekend van radio en tv, hebben samen een dagboek bijgehouden over Silvio Berlusconi. Zij noteerden wat er gedurende een jaar (vanaf september 2009) in de Italiaanse pers verscheen over *il Presidente del Consiglio dei Ministri*, zoals Berlusconi's officiële functie heet.

Berlusconi is al ontelbare malen afgeschreven. Te midden van vele vermeende en echte schandalen weet hij zich echter (nog) staande te houden. Hij lijkt op een kat met zeven levens. Macht is het sleutelwoord voor Berlusconi. Hij weet hoe macht te veroveren en hoe haar te behouden. Als middel om macht te bereiken en uit te oefenen, maakt hij gebruik van zijn media-imperium. Hij beheerst het mediaspel tot in

de topjes van zijn vingers. Vorm en timing zijn de ingrediënten van dit mediaspel. Zijn overmacht in dit Italiaanse politiek is op dit gebied overweldigend.

Opvallend is – althans vanuit Nederlands perspectief – dat Berlusconi meerdere rollen tegelijkertijd vervult: hij is minister-president, maar ook ondernemer en mediacycoon. Daarbij gedraagt hij zich als een (overjarige) playboy. Hij heeft de afgelopen jaren op dit gebied een stevige reputatie opgebouwd, die, om het zacht uit te drukken, het ambt dat hij bekleedt in binnen- en buitenland ernstig heeft geschaad. De term 'bunga bunga' als verwijzing naar zijn feestpartijen heeft inmiddels ook buiten Italië bekendheid gekregen. En alsof het de gewoonste zaak van de wereld is, koopt hij tussen de bedrijven door, als voorzitter van de voetbalclub AC Milan, even

een nieuwe (Nederlandse) voetbal-spits. De aanhang van de *rossoneri* bejubelt hem daarvoor. Voor niet-Italianen is deze bovengenoemde gang van zaken moeilijk te begrijpen, laat staan te doorgronden.

De auteurs slagen er op voortreffelijke wijze in de machtsuitoefening van Berlusconi in de vorm van dagboekfragmenten te analyseren, te illustreren en te commentariëren. Zij zijn overduidelijk gefascineerd door de wijze waarop Berlusconi de huidige Italiaanse politiek naar zijn hand zet. Op rake wijze schetsen zij ook de tegenpolen van Berlusconi's macht: de vele meelopers en opportunisten op de rechtervleugel van zijn partij, die een graantje van Berlusconi's macht proberen mee te pikken; de onthutsend zwakke 'linkse' oppositie, die zwaar leunt op reflexen uit het Koude Oorlogstijdperk; de rechterlijke macht,

die op obsessieve wijze Berlusconi probeert een voetje te lichten en bij voortduring – en vooral: ongevraagd – in zijn verleden aan het graven is; de niet door Berlusconi gecontroleerde pers, zoals de televisiezender *Rai Tre* en het dagblad *La Repubblica*, die hem de eretitel van ‘nationale potsenmaker’ heeft toegedacht. En over de pers gesproken: volgens de auteurs verkondigt vooral de buitenlandse pers – de Nederlandse niet uitgezonderd – niet gehinderd door enige kennis van zaken hele en halve onwaarheden over Berlusconi.

De auteurs bekijken Berlusconi dus niet door een Nederlandse bril, maar plaatsen zijn optreden in een Italiaanse politiek-historische con-

text. In hun visie is hij een typisch product van de Italiaanse maatschappij, die in veel opzichten een sterk van het algemeen Europese afwijkend historisch ontwikkelingsproces heeft doorgemaakt. Aangezien de Italiaanse politieke cultuur – zoals overal – een afspiegeling is van dit historische ontwikkelingsproces, valt er veel op zijn plaats. Al stemt dit alles niet bijster optimistisch over het Italiaanse politieke systeem.

Tot slot: kan een boek dat in een ongebruikelijke vorm (dagboekfragmenten) en door twee auteurs is geschreven een goed boek zijn? Deze dagboekvorm is op zijn minst ongebruikelijk voor een politieke beschouwing en de nadelen lig-

gen voor de hand: de fragmenten overlappen onvermijdelijk qua thema of onderwerp. De auteurs hadden er bijvoorbeeld een essay aan toe kunnen voegen, waarin zij zich even hadden losgemaakt van de actualiteit. Ook ware het wenselijk geweest als duidelijk was geworden wie welke dagboekfragmenten had geschreven. Maar dit zijn slechts kanttekeningen bij een zeer leesbaar boek over een moeilijk te doorgronden fenomeen.

Bram Boxhoorn

Dr Bram Boxhoorn is directeur van de Atlantische Commissie.